

УДК 343.98:159.9:355/359

 <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.15>

Верьовкін Валентин Валентинович

*кандидат філологічних наук, докторант,
молодший лейтенант, головний державний інспектор
Державної податкової служби України, м. Київ, Україна*

 <https://orcid.org/0000-0001-5849-9885>
v.vergovkin@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Верьовкін В.В. (2026). Військова психологічна експертиза як окремий напрям судово-експертного дослідження. *Криміналістика і судова експертиза*, 71, 217-232. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.15>

ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОКРЕМИЙ НАПРЯМ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджено теоретичні та прикладні засади формування військової психологічної експертизи як окремого напрямку судово-експертного дослідження. **Актуальність** теми зумовлена тим, що в умовах збройної агресії та збільшення кількості кримінальних проваджень, дисциплінарних і службових спорів за участю військовослужбовців зростає потреба у спеціальних психологічних знаннях, які дозволяють належним чином оцінити поведінку особи в бойовій або службово-бойовій обстановці. **Метою статті** є теоретичне обґрунтування військової психологічної експертизи як окремого напрямку судово-експертного дослідження та визначення її значення для забезпечення права на захист у справах, пов'язаних із військовою службою та бойовою діяльністю. Встановлено, що судово-психологічна експертиза орієнтована переважно на дослідження загальних індивідуально-психологічних особливостей особи, її емоційних станів, мотивації, комунікативної діяльності, моральних страждань і психотравмувальних ситуацій. Проте у справах, пов'язаних із військовою службою та бойовою діяльністю, такого підходу недостатньо, оскільки він не враховує повною мірою військово-професійний, організаційний, нормативний і бойовий контекст. Проаналізовано сучасні науково-методичні матеріали із судово-психологічної експертизи, військової психології, психології бойового стресу, ПТСР, посткомоційного синдрому, порушень сну, групової динаміки та резильєнтності військовослужбовців. Показано, що у справах щодо дій військовослужбовців юридичне значення мають не лише індивідуально-психологічні особливості особи, а й вплив бойового

стресу, психотравмувальної ситуації, виснаження, загрози життю, підпорядкування, виконання наказу, командного клімату, лідерства, групової динаміки підрозділу та психологічної готовності до виконання бойового завдання. У військовій методології морально-психологічний стан особового складу розглядається як багаторівневе, багатокомпонентне, багатофакторне й динамічне утворення, що пов'язане з боєздатністю, прийняттям управлінських рішень і виконанням завдань за призначенням. Сформульовано предмет, об'єкт, основні завдання та орієнтовний перелік питань військової психологічної експертизи. Зроблено **висновок** про необхідність методичного оформлення військової психологічної експертизи як самостійного або комплексного напрямку судово-експертного дослідження.

Ключові слова: військова психологічна експертиза, судово-психологічна експертиза, право на захист, бойовий стрес, морально-психологічний стан, психологічна готовність, військовослужбовець, комплексна експертиза.

Verovkin Valentyn

*Candidate of Philological Sciences, Doctoral Candidate,
Jr. Lt., Chief State Inspector, State Tax Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

<https://orcid.org/0000-0001-5849-9885>
v.verovkin@gmail.com

MILITARY FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AS A SEPARATE FIELD OF FORENSIC RESEARCH

To cite this article: Verovkin, V. (2026). Viiskovo-psykholohichna ekspertyza yak okremyi napriam sudovo-ekspertnoho doslidzhenia [Military forensic psychological examination as a separate field of forensic research]. *Criminalistics and Forensics*, 71, 217-232. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.15>

The article examines the theoretical and applied foundations for the formation of military forensic psychological examination as a distinct area of forensic expert research. **The relevance** of the topic is due to the fact that, under conditions of armed aggression and the growing number of criminal proceedings, disciplinary cases, and service-related disputes involving military personnel, there is an increasing need for specialized psychological knowledge that makes it possible to properly assess a person's behavior in combat or combat-service settings. **The purpose** of the article is to provide a theoretical justification for military psychological expertise as a distinct branch of forensic examination and to determine its significance in ensuring the right to defense in cases related to military service and combat activities. It has been established that forensic psychological examination is primarily focused on the study of general individual psychological characteristics of a person,

their emotional states, motivation, communicative activity, moral suffering, and psychologically traumatic situations. However, in cases related to military service and combat activity, such an approach is insufficient, since it does not fully take into account the military-professional, organizational, regulatory, and combat context. The study analyzes contemporary scientific and methodological materials on forensic psychological examination, military psychology, the psychology of combat stress, post-traumatic stress disorder, post-concussion syndrome, sleep disturbances, group dynamics, and the resilience of military personnel. It is shown that in cases concerning the actions of military personnel, legal significance is attached not only to the individual psychological characteristics of the person, but also to the influence of combat stress, psychologically traumatic situations, exhaustion, threat to life, subordination, execution of orders, command climate, leadership, group dynamics within the unit, and psychological readiness to perform a combat task. In military methodology, the moral and psychological state of personnel is regarded as a multilevel, multicomponent, multifactorial, and dynamic construct associated with combat capability, managerial decision-making, and mission performance. The subject matter, object, main tasks, and an approximate list of questions for military forensic psychological examination are formulated. The study **concludes** that there is a need for the methodological development of military forensic psychological examination as an independent or complex direction of forensic expert research.

Keywords: military forensic psychological examination, forensic psychological examination, right to defense, combat stress, moral and psychological state, psychological readiness, servicemember, comprehensive examination.

Постановка проблеми

У сучасних умовах війни правозастосовна практика дедалі частіше стикається з необхідністю оцінки дій військовослужбовців у ситуаціях, де визначальне значення мають не лише фактичні обставини події, а й психологічний стан особи, вплив бойового стресу, виснаження, підпорядкування, виконання наказу, командної взаємодії та загальної морально-психологічної атмосфери в підрозділі.

Проблема полягає в тому, що судово-психологічна експертиза переважно використовується для загальних юридично значущих ситуацій і не враховує повною мірою специфіку військової служби як особливого виду професійної діяльності. Аналіз теорії та практики судово-психологічної експертизи свідчить про її значний науково-методичний потенціал для дослідження психологічних механізмів поведінки особи.

Разом з цим у військовій психології вже сформовано самостійний напрям дослідження морально-психологічного стану особового складу, який охоплює питання психологічної готовності, командного клімату, лідерства, згуртованості, психічного здоров'я та інших

чинників, що впливають на діяльність військовослужбовця. Це дає підстави розглядати напрацювання у сфері дослідження морально-психологічного стану особового складу як перспективну науково-методичну основу для подальшого формування військової психологічної експертизи.

Саме цей напрям створює науково-методичне підґрунтя для формування військової психологічної експертизи, оскільки містить апробовані підходи до оцінювання психологічних процесів і станів у військовому середовищі.

Водночас євроатлантичний курс України та впровадження сучасних підходів до управління людським потенціалом у секторі безпеки й оборони зумовлюють поступовий перегляд традиційних підходів до оцінювання морально-психологічного стану. Дана трансформація фактично означає перехід від переважно ідеологічно орієнтованого розуміння морально-психологічного стану до оцінювання функціональної спроможності військовослужбовця виконувати завдання в конкретних умовах бойової діяльності, які використовуються в державах-членах НАТО.

У вітчизняній військовій методології морально-психологічний стан особового складу вже прямо пов'язується з ефективністю виконання завдань, боєздатністю, командним кліматом, лідерством, психічним здоров'ям і саморегуляцією [1, с. 44–45, 49–51].

На відміну від більшості цивільних професій, військова служба передбачає функціонування особи в умовах жорсткої регламентації поведінки, підпорядкування наказам, постійної готовності до застосування зброї та діяльності в умовах ризику для життя і здоров'я. У зв'язку з цим психологічні механізми прийняття рішень військовослужбовцем нерідко формуються під впливом факторів, які відсутні або мають незначне значення в інших сферах суспільних відносин.

До таких факторів належать бойовий стрес, тривале фізичне та психічне виснаження, відповідальність за підлеглих, ризик загибелі особового складу, необхідність виконання наказу в умовах невизначеності, дефіцит часу на прийняття рішення та постійний вплив екстремальних чинників бойової обстановки. Сукупність зазначених обставин формує специфічне психологічне середовище, яке потребує окремого наукового осмислення та врахування під час проведення психологічних досліджень у правозастосовній діяльності.

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що військовий контекст потребує не лише оцінки окремих психологічних характеристик особистості у конкретній ситуації, а й спеціалізованого дослідження, яке дає змогу за наявними та достатніми матеріалами встановити психологічно значущі особливості стану військовослужбовця до виникнення юридично значущої ситуації, під час її перебігу та після її завершення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Нормативну основу дослідження становлять Закон України «Про

судову експертизу», Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, а також Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [2–5]. Ці акти визначають загальні засади використання спеціальних знань, процесуальний статус висновку експерта та межі експертної компетенції.

Важливого значення для сучасного нормативного розуміння проблеми набуває наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.12.2025 № 1935, яким затверджено Порядок проведення судово-психіатричної, судово-психологічної та комплексної судової психолого-психіатричної експертиз. У ньому предмет судово-психологічної експертизи визначено як психологічні закономірності та особливості перебігу психічної діяльності у певні юридично значимі проміжки часу. Таке нормативне визначення є важливим, однак воно не деталізує специфіку військової служби, бойової обстановки, виконання наказу, підпорядкування, командного клімату та інших чинників, що мають істотне значення у справах за участю військовослужбовців [6].

Разом з цим слід зазначити, що наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 №153 затверджено Інструкцію з оцінювання морально-психологічного стану Збройних Сил України, яка визначає морально-психологічний стан особового складу, як ситуаційний стан духовної, моральної, ідеологічної налаштованості, військово-професійної готовності та психологічної здатності військовослужбовців виконувати завдання за призначенням [7].

У контексті порівняльного аналізу заслуговують на увагу також підходи НАТО до оцінювання поточного психологічного стану військовослужбовців, викладені у вітчизняній військово-психологічній літературі. У ній наголошується, що традиційне уявлення про «ситуаційний стан» трансформується в концепцію постійного моніторингу боєздатності через призму людського фактора (Human Factors), бойової готовності людського ресурсу (Human Readiness), бойового та операційного стрес-контролю (Combat and Operational Stress Control) і ситуаційної обізнаності (Operational Situational Awareness). Такий підхід зосереджується не на ідеологічній чи «духовній» налаштованості особи, а на її функціональній здатності діяти в конкретній бойовій ситуації, зберігати стійкість до стресу, довіру до командира, розуміння власної ролі в операції та спроможність виконувати завдання в умовах ризику. Це є важливим орієнтиром для подальшого теоретичного та методичного оформлення військової психологічної експертизи в Україні [1, с. 14].

Теоретичне обґрунтування заявленої теми спирається на сучасні науково-методичні матеріали із судово-психологічної експертизи. До них належать дослідження фізіологічного афекту, типологічних особливостей особистості, комунікативної діяльності, моральної шкоди, психотравмувальних ситуацій тощо [8, с. 79]. З цих матеріалів випливає, що питання, поставлені на вирішення експертизи, мають відповідати її завданням і межам компетенції експерта-психолога

[там само].

Також важливі сучасні дослідження військової психології як спеціальної галузі психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування психіки та поведінки людей в умовах військової служби, а її об'єктами виступають військовослужбовець і військовий колектив. Крім того, у військовій психології використовуються не лише бесіда і спостереження, а й експеримент, анкетування, узагальнення незалежних характеристик, аналіз результатів діяльності та вивчення документів, що підтверджує її ширше предметне і методичне поле.

Тому військова психологічна експертиза має спиратися не лише на індивідуально-психологічне дослідження, а й на аналіз групового, організаційного та документального контексту військової діяльності [9].

Для цілей цього дослідження доцільно порівняти судово-психологічну експертизу та військову методологію дослідження морально-психологічного стану особового складу, які мають різне функціональне призначення.

Судово-психологічна експертиза спрямована на вирішення процесуально значущих питань щодо психічного стану, індивідуально-психологічних особливостей і поведінки конкретної особи у юридично значущій ситуації. Військова методологія дослідження морально-психологічного стану орієнтована на оцінювання психологічної готовності, командного клімату, лідерства, згуртованості, психічного здоров'я особового складу та їхнього впливу на боєздатність і виконання завдань.

У зв'язку з цим військова психологічна експертиза може розглядатися як перспективний окремий напрям експертних досліджень, який, на відміну від традиційної судово-психологічної експертизи, повинен враховувати не лише психологічні особливості конкретної особи у юридично значущій ситуації, а й специфіку військової служби, виконання наказу, підпорядкування, вплив бойового стресу, групову динаміку підрозділу, командний клімат та реальні умови бойової або службово-бойової обстановки.

Суттєвим для формування концепції військової психологічної експертизи є навчально-методичний посібник з дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил). У ньому морально-психологічний стан розглядається як багаторівневе, багатокомпонентне, багатофакторне й динамічне утворення, дослідження якого здійснюється на особистісному рівні та на рівні групової динаміки військового колективу [1, с. 44]. До його компонентів віднесено психологічну готовність, командний клімат, лідерство, психічне здоров'я, мотиваційну, професійну та емоційно-вольову готовність, рівень згуртованості, сумісності, авторитет і довіру до командира [1, с. 44–45]. Такий підхід свідчить, що психологічне дослідження у військовій сфері за своєю природою є більш комплексним, ніж судово-психологічна експертиза цивільного типу.

В дослідженнях Військового інституту Київського національно-

го університету імені Тараса Шевченка розглядають феномен бойового стресу та бойової психічної травми, методи допомоги при ПТСР, посткомоційному синдромі, порушеннях сну, міжособистісні конфлікти у військових колективах, форми й методи згуртування підрозділів, а також комунікативну взаємодію військовослужбовців із сім'ями. Це підтверджує, що сучасна військова психологія оперує широким предметним полем і враховує не лише індивідуальні психічні процеси, а й бойові, групові, організаційні та сімейно-комунікативні чинники [10].

Додатково значення для теоретичного обґрунтування теми мають сучасні дослідження резильєнтності українських військовослужбовців. У них показано, що внутрішні особистісні ресурси виконують захисну функцію у стресових обставинах війни, а резильєнтність пов'язана з психологічним благополуччям, якістю життя, активністю, самоприйняттям, автономією, управлінням середовищем, життєвою цілеспрямованістю та іншими внутрішніми ресурсами особистості. Це підтверджує, що в справах щодо дій військовослужбовців важливе значення мають не лише окремі психічні процеси, а й інтегральні показники стійкості, адаптації та здатності до інтеграції бойового досвіду [11; 12].

Мета статті

Метою статті є теоретичне обґрунтування військової психологічної експертизи як окремого напрямку судово-експертного дослідження та визначення її значення для забезпечення права на захист у справах, пов'язаних із військовою службою та бойовою діяльністю.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- ◆ проаналізувати сучасні науково-методичні матеріали із судово-психологічної експертизи та встановити особливості їх застосування у військовому контексті;
- ◆ охарактеризувати підходи військової методології до дослідження морально-психологічного стану особового складу як багаторівневого та функціонально значущого явища;
- ◆ обґрунтувати можливість використання напрацювань військової психології як науково-методичної основи формування військової психологічної експертизи;
- ◆ розкрити доказове значення військової психологічної експертизи для оцінки психологічного стану військовослужбовця, причинно-наслідкових зв'язків між його станом і поведінкою, а також для забезпечення права на захист.

Методологічну основу статті становлять формально-юридичний, системно-структурний, функціональний, порівняльний та експертологічний методи. Формально-юридичний метод використано для аналізу законодавства та підзаконних актів, що регулюють судово-експертну діяльність. Системно-структурний метод дав змогу визначити місце військової психологічної експертизи у системі спеціальних знань. Порівняльний метод застосовано для зіставлен-

ня судово-психологічної експертизи та військово-психологічного підходу до дослідження морально-психологічного стану особового складу. Функціональний метод дав змогу з'ясувати процесуальне значення такого дослідження для забезпечення права на захист. Експертологічний підхід використано для теоретичного обґрунтування можливості формування військової психологічної експертизи як окремого напрямку судово-експертного дослідження та визначення перспектив його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу

Судова експертиза в Україні базується на використанні спеціальних знань для надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Об'єктом судово-психологічної експертизи є психічна діяльність суб'єкта правовідносин у юридично значущих ситуаціях. Такий підхід є цілком обґрунтованим для більшості категорій кримінальних, цивільних та адміністративних справ, оскільки дозволяє досліджувати психологічні особливості конкретної особи, її емоційні стани, мотивацію, сприйняття обставин події та механізми поведінки.

Разом із тим у справах, пов'язаних із військовою службою та бойовою діяльністю, психічна діяльність військовослужбовця формується під впливом значно ширшого кола чинників, ніж безпосередньо юридично значуща ситуація. На неї можуть впливати умови виконання бойового завдання, характер отриманого наказу, рівень бойового навантаження, попередній бойовий досвід, психологічний стан підрозділу, командний клімат, рівень довіри до командування, наявність бойових втрат, тривале фізичне та психоемоційне виснаження, а також інші фактори військово-професійного середовища.

За таких умов дослідження лише психічної діяльності окремої особи без аналізу військового контексту може виявитися недостатнім для повного встановлення психологічних механізмів поведінки військовослужбовця. Саме тому напрацювання військової психології щодо дослідження морально-психологічного стану особового складу можуть розглядатися як важлива науково-методична основа для розширення можливостей психологічного експертного дослідження у військовій сфері.

Судово-психологічна експертиза використовує широкий спектр психологічних методів, а вибір конкретного інструментарію визначається поставленими перед експертом питаннями. Разом із тим традиційна практика призначення таких експертиз переважно орієнтована на дослідження індивідуально-психологічних особливостей особи, її психічних станів та поведінки у конкретній юридично значущій ситуації. Натомість військова діяльність характеризується впливом додаткових чинників, пов'язаних із бойовою обстановкою, виконанням наказів, особливостями військового колективу та морально-психологічним станом особового складу. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку спеціалізованих підходів до психо-

логічного експертного дослідження у військовій сфері.

Окремої уваги потребує питання інформаційної бази психологічного дослідження у військовій сфері. Традиційно об'єктом судово-психологічної експертизи визнається психічна діяльність суб'єкта правовідносин, а серед джерел інформації використовуються матеріали кримінального провадження, протоколи слідчих дій, документи, фото- та відеоматеріали, листування, щоденники та інші носії інформації, що дають можливість реконструювати психологічні особливості поведінки особи.

У справах, пов'язаних із проходженням військової служби та виконанням бойових завдань, коло потенційних джерел інформації є значно ширшим. До них можуть належати бойові накази, бойові розпорядження, журнали бойових дій, рапорти, донесення, службові характеристики, матеріали службових розслідувань, результати оцінювання морально-психологічного стану особового складу, документи психологічного супроводу, матеріали щодо проходження військової служби, медична документація, дані про отримані поранення, контузії та інші відомості, які характеризують умови виконання військовослужбовцем своїх обов'язків.

Зазначені документи дозволяють дослідити не лише психологічний стан особи в момент виникнення юридично значущої ситуації, а й обставини, що передували їй, характер бойового навантаження, умови служби, рівень психологічної напруги, взаємовідносини в підрозділі та особливості виконання поставлених завдань. Саме тому використання таких матеріалів може суттєво розширити можливості психологічного аналізу у справах за участю військовослужбовців.

Разом із тим розвиток військових експертиз як окремого напрямку в системі судово-експертних установ України розпочався порівняно нещодавно, що зумовлено потребами розслідування подій, пов'язаних із бойовими діями, застосуванням військ, оцінкою рішень органів військового управління та причинно-наслідкових зв'язків між ними й тяжкими наслідками.

Однак психологічний компонент військової діяльності довгий час не був належним чином концептуалізований у межах судово-експертної теорії. Тим часом у військовій практиці морально-психологічний стан особового складу є показником, який командири та штаби повинні враховувати під час аналізу отриманого завдання, вироблення та прийняття рішення, визначення загального рівня боєздатності військ і підготовки до виконання завдань за призначенням [1, с. 49, 51]. Отже, психологічний стан військовослужбовця та військового колективу вже є функціонально значущим елементом військової діяльності, а тому в разі судового розгляду не може ігноруватися.

Військовий контекст психологічного дослідження не може обмежуватися оцінкою емоційного стану особи, оскільки бойова обстановка включає специфічні стресогенні чинники: загибель товаришів, вигляд поранених, шумові та світлові ефекти бою, страх смерті,

поранення чи полону. Такі фактори формують особливий психічний стан, який необхідно враховувати при оцінці поведінки військовослужбовця у юридично значущий період. Окреме значення мають наслідки контузії та посткомоційного синдрому, що можуть впливати на сприйняття обстановки, прийняття рішень і контроль поведінки. У таких випадках необхідний міждисциплінарний підхід із залученням психолога, психіатра, невролога та інших фахівців. Важливим елементом військово-психологічного дослідження є також порушення сну, пов'язані з травматичним досвідом і тривалим стресом, що впливають на увагу, пам'ять, емоційну стабільність тавольовий контроль. На відміну від загальної судово-психологічної експертизи, військовий психологічний підхід враховує групову динаміку, командний клімат, згуртованість і конфлікти у підрозділі. Тому поведінка військовослужбовця оцінюється не лише через індивідуальні особливості, а й через соціально-психологічні процеси у військовому колективі. Крім того, військова психологія охоплює сімейний і комунікативний контекст, зокрема психологічні наслідки травматичної невизначеності у випадках зникнення безвісти [10].

Особливий інтерес для цілей даного дослідження становлять результати сучасних досліджень резильєнтності військовослужбовців. Їх значення полягає не лише у вивченні психологічної адаптації до бойового стресу, а й у підтвердженні існування специфічних психологічних механізмів функціонування особистості в умовах військової діяльності. Отримані результати свідчать, що військовослужбовці здатні формувати особливі адаптаційні ресурси та моделі реагування на стресові фактори, які відрізняються від аналогічних механізмів у цивільного населення.

У дослідженні, присвяченому особливостям резильєнтності військовослужбовців та її зв'язку з фактичними можливостями (Actual Capacities), було застосовано емпіричний дизайн на основі анкетувального опитування 64 військовослужбовців, які брали участь у бойових діях під час війни в Україні. Для психодіагностичного вимірювання використано шість стандартизованих методик, за допомогою яких оцінювалися психологічне благополуччя, оптимізм, якість життя, суб'єктивне щастя, рівень резильєнтності та Actual Capacities. Такий методичний комплекс дав змогу охопити як емоційно-ціннісні, так і регуляторно-особистісні компоненти стійкості. Аналіз результатів здійснювався шляхом виявлення кореляцій між резильєнтністю та досліджуваними показниками, що дозволило встановити зв'язок резильєнтності з внутрішніми особистісними ресурсами, зокрема чесністю, вірою, здатністю контролювати стресову ситуацію та підтримувати психологічну рівновагу в умовах воєнного навантаження [11].

В іншому дослідженні, присвяченому резильєнтності як чиннику успішної трансформації ідентичності військовослужбовців у процесі реінтеграції до цивільного життя, застосовано теоретико-емпіричний підхід. Емпірична частина була проведена на вибірці з 64 українських військовослужбовців, мобілізованих після початку

повномасштабної війни у 2022 році. Для збору даних використано дві стандартизовані психодіагностичні методики: опитувальник резильєнтності Ніколсона-МакБрайда (Nicholson McBride Resilience Questionnaire, NMRQ) та шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф. Статистична обробка отриманих результатів виконувалася із застосуванням кореляційного та регресійного аналізу в програмі SPSS 22.0. Саме така комбінація методів дала змогу не лише встановити статистично значущий позитивний зв'язок між рівнем резильєнтності та психологічним благополуччям, а й визначити найбільш вагомі компоненти цього зв'язку — життєву цілеспрямованість, управління середовищем і самоприйняття, а також оцінити прогностичний потенціал резильєнтності щодо успішної інтеграції бойового досвіду в структуру особистості [12].

Судово-психологічна експертиза орієнтована переважно на дослідження загальних індивідуально-психологічних особливостей особи та повною мірою відповідає потребам цивільних, адміністративних і кримінальних справ, проте у справах, пов'язаних із військовою службою, цього підходу може виявитися недостатньо.

По-перше, поведінка військовослужбовця формується у специфічному нормативному та організаційному середовищі. Вона визначається не лише властивостями особистості, а й підпорядкуванням, вимогами статутів, характером наказу, командним кліматом, авторитетом командира, рівнем довіри, згуртованістю підрозділу, професійною готовністю та емоційно-вольовою стійкістю [1, с. 44–45]. По-друге, у військовій сфері психологічний стан прямо пов'язаний з виконанням бойових завдань, боєдатністю та прийняттям управлінських рішень [1, с. 49–51].

Тому у випадку, коли питання вимагатиме одночасного врахування психологічного стану, професійної ролі військовослужбовця, бойової обстановки, комунікації в підрозділі, умов виконання завдання та групових процесів, психологічної експертизи може виявитися недостатньо. Визначальним тут є не лише статус особи, а й врахування спеціального військового контексту, без якого неможливо повноцінно реконструювати психологічні механізми поведінки.

У вітчизняній військовій методології морально-психологічний стан особового складу досліджується як складне утворення, що має як особистісний, так і груповий вимір [1, с. 44]. На особистісному рівні увага приділяється психологічній готовності, а на рівні групової динаміки — командному клімату, лідерству, психічному здоров'ю, згуртованості, взаємній сумісності, авторитету та довірі до командира [1, с. 44–45]. Це має принципове значення, оскільки успішність або неуспішність поведінки військовослужбовця в конкретній ситуації нерідко обумовлюється не лише особистісними якостями, а й психологічною атмосферою та моделлю управління в підрозділі.

Для аналізу морально-психологічного стану використовуються такі методи, як контент-аналіз текстових документів, письмових звітів, висновків, доповідей, розпоряджень, наказів, донесень та аналізу попередніх дій особового складу й військових колективів [1, с. 77].

У матеріалах із судово-психологічної експертизи також простежується значення психотравмувальної ситуації, моральних страждань, психічних і психофізіологічних змін, які повинні бути належно верифіковані документально [8, с. 246]. У військовому середовищі цей підхід набуває ще більшої ваги, оскільки бойовий стрес, виснаження, загроза життю, втрата побратимів, поранення, контузія чи інші екстремальні чинники безпосередньо впливають на когнітивні процеси, саморегуляцію, вольовий контроль і можливість діяти інакше.

Крім того, командири та штаби повинні враховувати морально-психологічний стан під час аналізу завдання, прийняття рішення, визначення боєздатності та віддання наказів [1, с. 49, 51].

Отже, жоден окремих тест на психомоторику, увагу чи тривожність не може замінити окремих аналіз того, як поєднання бойового стресу, командного впливу, підпорядкування та групового середовища позначилося на поведінці конкретного військовослужбовця.

Особливого значення військова психологічна експертиза набуває для сторони захисту, оскільки вона може надати суду спеціальні знання про реальний психологічний стан військовослужбовця та про вплив бойової обстановки на його поведінку. Без такого дослідження правова оцінка події може виявитися неповною або формальною.

Методичні матеріали із судово-психологічної експертизи вже виходять із того, що психологічний стан особи може мати безпосереднє значення для встановлення психотравмувального характеру ситуації, моральних страждань, змін у психічному та психофізіологічному функціонуванні, а також для загальної оцінки юридично значущої поведінки [8, с. 246]. У військових справах це значення є ще вагомим, оскільки бойова реальність характеризується підвищеним рівнем ризику, дефіцитом часу, інформаційною невизначеністю та психологічною напругою.

Якщо в межах військової науки морально-психологічний стан враховується при визначенні боєздатності, аналізі завдання, прийнятті рішення та відданні наказів [1, с. 49, 51], то тим більше він повинен враховуватися під час судової оцінки дій військовослужбовця. Саме тому військова психологічна експертиза може виступати вагомим аргументом захисту тоді, коли необхідно встановити, чи зберігала особа реальну спроможність правильно сприймати обстановку, передбачати наслідки власних дій, керувати поведінкою, діяти інакше або протистояти психічному примусу, паніці, дезорганізації чи крайньому виснаженню.

Становлення військової психологічної експертизи потребує не лише теоретичного обґрунтування, а й методичного оформлення. Наявні матеріали із судово-психологічної експертизи підтверджують можливість розроблення окремих предметних методик [8, с. 79], тоді як військова методологія морально-психологічного стану демонструє, що військова психологія вже має власний понятійний апарат, рівні аналізу та інструментарій оцінювання [1, с. 44–45, 77].

Порівняно із загальною судово-психологічною експертизою, яка зосереджується переважно на індивідуально-психологічних особливостях особи та її психічному стані у юридично значущій ситуації, військова методологія охоплює також групову динаміку, командний клімат, лідерство, згуртованість, психологічну готовність і функціонування військового колективу в бойових умовах. Саме тому військова психологічна експертиза повинна формуватися як напрям, що поєднує індивідуально-психологічний і військово-груповий рівні аналізу.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що у справах, пов'язаних із військовою службою та бойовою діяльністю, судово-психологічна експертиза може потребувати доповнення спеціальними військово-психологічними підходами, які дозволяють враховувати військово-професійний, організаційний та бойовий контекст поведінки військовослужбовця.

Аналіз сучасних науково-методичних матеріалів із судово-психологічної експертизи показав, що вони підтверджують предметну диференціацію психологічних експертних досліджень і водночас визначають межі компетенції експерта-психолога.

Дослідження військової методології морально-психологічного стану особового складу засвідчило, що психологічний стан у військах є багаторівневим і функціонально значущим явищем, пов'язаним із боєздатністю, прийняттям рішень, командним кліматом, лідерством, психічним здоров'ям, згуртованістю та психологічною готовністю до виконання бойових завдань. Отже, оцінка поведінки військовослужбовця потребує врахування не лише індивідуально-психологічних особливостей, а й групового та організаційного контексту військової діяльності.

У статті обґрунтовано доцільність подальшого розвитку військової психологічної експертизи як спеціалізованого напрямку судово-експертного дослідження.

Доведено, що військова психологічна експертиза може мати істотне значення для забезпечення права на захист, оскільки здатна надати суду спеціальні знання, необхідні для оцінки психологічного стану військовослужбовця, причинно-наслідкових зв'язків між його станом і поведінкою, а також меж усвідомлення та вольового контролю в конкретній бойовій або службово-бойовій обстановці.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у формуванні цілісної концепції військової психологічної експертизи, розробленні спеціалізованих методик, стандартизації інструментарію, визначенні критеріїв допустимості та достатності матеріалів для такого виду досліджень.

Список використаних джерел:

1. Дикун В. Г., Мороз В. М., Стасюк В. В. Методологія досліджен-

ня морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383 с.

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 15 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

6. Про організацію судово-експертної діяльності у галузі судової психіатрії та психології : Наказ МОЗ України від 23.12.2025 № 1935 : станом на 30 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0203-26#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

7. Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 № 153. URL: <https://www.scribd.com/document/704414902/Наказ-ГШ-153-від-29-04-Оцінка-МПС> (дата звернення: 02.02.2026).

8. Судово-психологічна експертиза : науково-методичні матеріали / за ред. С. А. Тюленева. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. 316 с.

9. Круть П. П., Михайлишин У. Б., Стадник А. В., Мельник Ю. Б. Основи військової психології : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : ХОГОКЗ, 2026. 306 с. DOI: <https://doi.org/10.26697/9786177089178.2026>.

10. Особливості роботи офіцера-психолога в умовах бойових дій : курс FWOP101 на платформі Prometheus / Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2024. Окремі лекції. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/psychologist-officer-combat-operations/> (дата звернення: 25.02.2026).

11. Чиханцова О., Денчик А. Специфічні особливості резильєнтності українських військовослужбовців та її взаємозв'язок з актуальними здібностями. *The Global Psychologist*. 2024. Т. 4, № 2. С. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.52982/lkj231>.

12. Чиханцова О. Резильєнтність як чинник успішної трансформації ідентичності військових у період повернення до цивільного життя. *Psychological Journal*. 2026. Т. 12, № 1 (104). С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2026.12.1.2>

References

1. Dykun V.H., Moroz V.M., Stasiuk V.V. (2023). *Metodolohiia*

doslidzhennia moralno-psykholohichnoho stanu osobovoho skladu viisk (syl): navch.-metod. posib. [Methodology of researching the moral and psychological state of the personnel of the troops (forces)]. Kyiv: 7BTs. 383 p. [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1994). Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 No. 4038-XII: stanom na 1 sich. 2026 r. [On Forensic Examination: Law of Ukraine of 25.02.1994 No. 4038-XII: as of Jan 1, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). Kryriminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 No. 4651-VI: stanom na 1 kvit. 2026 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine: Code of Ukraine of 13.04.2012 No. 4651-VI: as of Apr 1, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Kryriminalnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 No. 2341-III: stanom na 15 kvit. 2026 r. [Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine of 05.04.2001 No. 2341-III: as of Apr 15, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

5. Ministry of Justice of Ukraine. (1998). Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovih ekspertiz ta ekspertnih doslidzhen' ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 08.10.1998 No. 53/5: stanom na 30 zhovt. 2024 r. [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert research: Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 08.10.1998 No. 53/5: as of Oct 30, 2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

6. Ministry of Health of Ukraine. (2025). Pro orhanizatsiiu sudovo-ekspertnoi diialnosti u haluzi sudovoi psyhiatrii ta psykholohii: Nakaz MOZ Ukrainy vid 23.12.2025 No. 1935: stanom na 30 sich. 2026 r. [On the organization of forensic expert activity in the field of forensic psychiatry and psychology: Order of the Ministry of Health of Ukraine of 23.12.2025 No. 1935: as of Jan 30, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0023-26#Text> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

7. General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (2017). Pro zatverdzhennia Instruksii z otsiniuvannia moralno-psykholohichnoho stanu osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy: Nakaz Heneralnogo shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 29.04.2017 No. 153 [On approval of the Instruction on evaluation of the moral and psychological state of the personnel of the Armed Forces of Ukraine: Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine of 29.04.2017 No. 153]. URL: <https://www.scribd.com/document/704414902/Наказ-ГШ-153-від-29-04-Оцінка-МПС> (accessed: 02.02.2026) [in Ukrainian].

8. Tiuleniev S.A. (Ed.). (2024). Sudovo-psykholohichna ekspertyza: naukovo-metodychni materialy [Forensic psychological examination:

scientific and methodological materials]. Kharkiv: NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa». 316 p. [in Ukrainian].

9. Krut P.P., Mykhailyshyn U.B., Stadnik A.V., Melnyk Yu.B. (2026). *Osnovy viiskovoi psykholohii: navch. posib.* (2nd ed.). [Fundamentals of military psychology]. Kharkiv: KHOHOKZ. 306 p. DOI: <https://doi.org/10.26697/9786177089178.2026> [in Ukrainian].

10. Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2024). *Osoblyvosti roboty ofitsera-psykholoha v umovakh boiovykh dii: kurs FWOP101 na platformi Prometheus. Okremi lektsii* [Peculiarities of the work of a psychologist officer in conditions of combat operations: course FWOP101 on the Prometheus platform. Selected lectures]. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/psychologist-officer-combat-operations/> (accessed: 25.02.2026) [in Ukrainian].

11. Chykhantsova O., Denchyk A. (2024). *Spetsyfichni osoblyvosti rezyliantnosti ukrainskykh viiskovosluzhbovtsiv ta yii vzaimozv'iazok z aktualnymy zdbnostiamy* [Specific features of Ukrainian military personnel resilience and its relationship with Actual Capacities]. *The Global Psychotherapist*, 4(2), 37–48. DOI: <https://doi.org/10.52982/lkj231> [in English].

12. Chykhantsova O. (2026). *Rezyliantnist yak chynnyk uspishnoi transformatsii identychnosti viiskovykh u period povnennia do tsyvilnoho zhyttia* [Resilience as a factor of successful identity transformation of the military during the return to civilian life]. *Psychological Journal*, 12(1), 25–36. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2026.12.1.2> (accessed: 25.02.2026) [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 08.03.2026

Отримана після доопрацювання / Received after revision: 24.03.2026

Прийнято до друку / Accepted for publication: 26.03.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

Фінансування: відсутнє / Funding: none.

Конфлікт інтересів: автор(и) заявляє(ють) про відсутність конфлікту інтересів / Conflict of interest: the author(s) declare no conflict of interest.

Дотримання етичних норм: дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності / Ethical compliance: the study was conducted in accordance with the principles of academic integrity.

Дані дослідження: усі дані, необхідні для обґрунтування висновків, наведено у статті / Research data: all data necessary to substantiate the conclusions are presented in the article.